

54. הספרים שלא שכחתי

בתקופת חברותנו בתנועת הנוער הציונית דרוור-הבונים בסאו פאולו נהגנו לבקר בספרייה הניידת בעירנו. הכנו רשימת ספרים לקריאה על מנת להעשיר ולהעמיק את ידיעותינו ואת רקענו האידיאולוגי והתרבותי. אין ספק שבעזרת הפעילות והמעורבות בתנועת הנוער הצלחנו לרכוש בסיס תרבותי רחב יותר מאשר באמצעות הלימודים בבית הספר. בשיחותינו למדנו מה קורא כל חבר ומה דעתו על הספר. כך התוודעתי לספרים של רומן רולן, סטפן צווייג, רוז'ה מרטן די גאר, טולסטוי, דוסטויבסקי, יעקב וסרמן ואחרים.

ז'ן קריסטוף מאת רומן רולן נקרא כמעט בתור חובה על מנת להכיר את החיים ואת האדם מלידתו, את הגשמתו בחיים, את מאבקיו, את עימותיו, את צערו העמוק – מהו אדם אמיתי. מן הספר אימצנו את המשפט הבא, ששימש אותנו כמעט כמו סיסמה: "הלילה חיפש את היום, אבל היום היה בורח מהלילה". בתנועת הנוער ייחסנו חשיבות לניתוח התוכן של כל פרק שכתב הסופר הצרפתי הגדול, אשר נתן לי השראה לספרי **ילד בוכה** ב-1956.

רולן וצווייג היו חברים טובים. כל אחד מהם אהב את ארץ מולדתו, צרפת ואוסטריה, אבל מתוך מחשבה אוניברסלית. בתחילת שנות העשרים של המאה הקודמת הם חלמו על אירופה מאוחדת, בלי גבולות ובלי דרכונים, כלומר – עם אחד. שניהם

סבלו סבל רב כאשר ראו שמחשבותיהם הפציפיסטיות הופרכו עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה. הם היו עדים לעליית המפלגה הנאצית של היטלר בראשית שנות השלושים. אירופה שוב הייתה בסכנה, גרמניה חיפשה נקם והעולם שוב עלה בלהבות. סטפן צווייג, בספר זיכרונותיו **העולם של אתמול**, תיאר עד כמה הייתה אמונתו הפציפיסטית חיונית עבורו כל חייו. כשקוראים את ספריהם של שני הסופרים הללו מתבקש להשוות בין שתי המאות האחרונות. במאה התשע-עשרה היו חלומות ותקוות שהם שאפו להגשימם. הדור של שני הסופרים, שנים מעטות אחרי קץ עידן העבדות, היה משופע בתרבות, במוזיקה, בחינוך קפדני... במאה העשרים העולם השתנה: הומצאו טכנולוגיות חדשות, אמצעי תקשורת חדשים, הכול היה מודרני יותר וכמעט מושלם. אולם לצערנו נפש האדם לא השתנתה. אותם אנשים, אותן שאיפות, אותם רווחים, אותן בגידות; קשה לומר מתי היה התוכן טוב יותר, אז או היום. המאה העשרים ואחת הביאה עימה הרבה אלימות והגבירה את אי הוודאות לגבי מחר.

רוז'ה מרטן די גאר מספר שהחינוך בזמנו היה קשה וקפדני. הכבוד למשפחה, האהבה לאב, ראש המשפחה – אי אפשר להשוותם לערכים של היום. אך האם היה טוב יותר? האהבה בין שני אחים, שעליה מסופר בספר **בית טיבו**, נפרשת בפני הקוראים כמייצגת את ההיסטוריה של דור שלם. ז'ק, הילד המרדן שרצה להכיר את העולם החדש, מתוודע אליו בדרכים קשות ועקלקלות. הוא מאמין בשלום כאשר כל אירופה ערב למלחמת העולם הראשונה דיברה בשני קולות: האחד היה זה של התנועה הסוציאליסטית האירופית שהאמינה בעולם ללא

מלחמות, והשני שדגל בתקיפות במאבק להבטחת האינטרסים הטריטוריאליים והכלכליים.

מרבית האינטלקטואלים של אותה תקופה הזדהו עם הסוציאליסטים, אבל בשעת המשבר הקשה הם בחרו לתמוך בפטריטיזם המקומי והאמינו שהמלחמה לא תאריך. לצערנו, דורות שלמים עסקו בהרס עצמי במשך שנים ארוכות. תבוסת גרמניה במלחמת העולם הראשונה ונפילת האימפריה האוסטרית-הונגרית זרעו באירופה את זרעי מלחמת העולם השנייה. היטלר הכריז במינכן "למובסים, לבלתי-מנוצחים, למנצחים בעתיד".

הרומנים והספרים של רולן וצווייג אינם יכולים לתאר את הטרגדיות של שתי מלחמות העולם. שני הסופרים, שנרדפו על ידי ממשלותיהם בשל פשעם היחיד – רצונם להיאבק למען השלום – טבעו בים של צער ועצב בדאגותיהם לעתיד. בגלל הסיבות הללו התאבד סטפן צווייג עם אשתו בברזיל, בעיר פֶּטְרוֹפּוֹלִיס הסמוכה לריו דה ז'נירו ב-1942. הוא הכיר אישית את תיאודור הרצל, את זיגמונד פרויד, את רודן ואישי רוח אחרים.

צר לי שלא היינו אז מבוגרים דיינו ללוות את מאבקן של רומן רולן! שלא הכרתי אישית את סטפן צווייג. גם כיום אני חוזר וקורא את הספרים הללו מאת גדולי הסופרים של המאה הקודמת. ההשראה לניסיונותי לסייע לאנשים ניזונה מן האמנות של שניים מגדולי הספרות העולמית – רומן רולן וסטפן צווייג.